

**На допомогу вчителям 4-х класів, які працюють за новими підручниками
з української мови (III частина)**

Зміст

I. З освітньої програми для 4 класу.

II. Методичні рекомендації до III частини підручника.

I. З освітньої програми для 4 класу

Очікувані результати навчання здобувачів освіти	Зміст навчання
--	----------------

Змістова лінія «Досліджуємо мовні явища»

<p><i>розпізнає</i> серед слів особові займенники, <i>ставить</i> до них питання;</p> <p><i>пояснює</i> роль займенників у мовленні;</p> <p><i>відмінює</i> особові займенники за зразком;</p> <p><i>правильно вживає</i> займенники з прийменниками;</p> <p><i>використовує</i> займенники у власному мовленні для зв'язку речень у тексті та з метою уникнення повторів тих самих слів;</p> <p><i>змінює</i> прикметники за родами і числами;</p> <p><i>змінює</i> прикметники разом зі зв'язаними з ними іменниками за відмінковими питаннями;</p> <p><i>правильно записує</i> прикметники з м'яким кінцевим приголосним основи у різних відмінкових формах;</p> <p><i>визначає</i> граматичну форму прикметника (рід, число, відмінок) за іменником, з яким він зв'язаний;</p> <p><i>утворює</i> форми ступенів порівняння прикметників;</p> <p><i>правильно вимовляє і записує</i></p>	<p>Дослідження ролі займенників у тексті.</p> <p>Відмінювання особових займенників за зразком.</p> <p>Уживання займенників у власних висловленнях.</p> <p>Дослідження граматичних форм прикметників.</p> <p>Змінювання прикметників за відмінками.</p> <p>Утворення ступенів порівняння прикметників.</p> <p>Вимова і написання прикметників на <i>-ський, -цький, -зький</i>.</p> <p>Уживання прикметників у власному мовленні як засобу виразності.</p>
---	---

<p>прикметники на <i>–ський, –цький, –зький</i>; <i>використовує</i> у власних зв'язних висловленнях прикметники в прямому і переносному значеннях, синоніми, антоніми;</p> <p><i>розпізнає</i> неозначену форму дієслів, <i>доречно використовує</i> її в мовленні; <i>вживає</i> дієслова у відповідних часових формах; <i>правильно записує</i> особові закінчення дієслів у теперішньому і майбутньому часі, користуючись алгоритмом з опорою на третю особу множини; <i>ставить</i> дієслова минулого часу у відповідну родову форму за питаннями <i>що робив? (-ла, -ло), що зробив? (-ла, -ло)</i>; <i>правильно вимовляє і записує</i> дієслова на <i>–ся</i>; <i>добирає</i> дієслова, що найбільше відповідають мовленнєвій ситуації;</p> <p><i>розпізнає</i> серед слів прислівники і <i>ставить</i> до них питання; <i>добирає</i> до найуживаніших прислівників синоніми й антонім; <i>правильно пише</i> найуживаніші прислівники; <i>доречно вживає</i> прислівники у власних зв'язних висловленнях;</p> <p><i>розпізнає</i> в мовленні числівники, які відповідають на питання <i>скільки? який? котрий? котра? котре? котрі?</i>; <i>ставить питання</i> до кількісних і порядкових (без уживання термінів) числівників; <i>правильно вимовляє і пише</i> форми</p>	<p>Дослідження граматичних форм дієслів. Застосування алгоритму перевірки правопису особових закінчень дієслів з опорою на третю особу множини (без уживання термінів). Вимова і написання дієслів на <i>–ся</i>. Вживання дієслів у власному мовленні в правильних граматичних формах.</p> <p>Дослідження ролі прислівників у тексті. Уживання прислівників у власному мовленні.</p> <p>Дослідження ролі числівників у мовленні. Уживання числівників у правильних граматичних формах.</p>
---	---

родового відмінка числівників 50, 60, 70, 80, 90, 100; <i>уживає</i> правильні форми числівників на позначення часу протягом доби;	

II. Методичні рекомендації до III частини підручника

Матеріали, вміщені в III частині підручника, є продовженням вивчення частин мови: займенників, прикметників, дієслів, прислівників і числівників.

Структура подачі матеріалу кожної залишається такою ж, як і в попередніх частинах: записування власних висловлювань у «Щоденнику вражень» на запропоновану тему (саме й ця тема розкривається під час виконання наступних вправ уроку), удосконалення правильної вимови слів і словосполучень, вивчення правопису словникових слів та опанування програмовим матеріалом. Тому багато методичних рекомендацій із попередніх частин підручника залишаються ефективними і для III частини. Також на кожному уроці передбачено виконання завдань на повторення вивченого матеріалу.

Звертаємо увагу вчителів на те, що до уроків підібрано достатньо багато вправ, згідно з принципом «Ростка». Тому вчитель у календарному плануванні визначається з кількістю годин на опрацювання певної теми та враховує індивідуальні можливості конкретного класу.

Продовження вивчення частин мови в III частині розпочинається із займенників. Після вивчення іменників важливо показати учням, що для заміни іменників у мовленні потрібно правильно використовувати ще одну частину мови – займенники. Ось чому після вивчення іменників учні вивчають займенники. А оскільки в підручнику другої частини матеріал про займенники не помістився, то III частина розпочинається саме цією темою.

Теоретичний матеріал про займенники викладено у формі лінгвістичної казки. Тож перший урок з вивчення цієї частини мови вчитель може провести як урок-казку, урок-презентацію. Творчий підхід до ознайомлення із новою для учнів частиною мови має створити сприятливі умови не лише для її вивчення, а й для зацікавлення нею. Тому слід надавати важливого значення творчим вправам, а на уроках обов'язково виділяти час для творчого представлення учнями власних робіт і виступу перед класом. Діти можуть такі роботи виконувати як самі, так і в групах. Наприклад, вправа 23: *«Придумайте казкову історію про дружбу іменників і*

займенників. Візьміть участь у конкурсі малюнків про займенники»; вправа 27: «Поділіться враженнями від придуманої казкової історії про дружбу іменників і займенників»; вправа 33 (проектна робота за вибором): «Створіть інтелект-карту займенників. Дослідіть використання найуживаніших займенників».

Вправи кожного наступного уроку подаються з метою практичного дослідження слів відповідно до діяльнісної технології: з'єднай, знайди, заміни, допиши, досліди тощо. Учням надається можливість практично вчитися використовувати займенники. Так, створюючи рекламу прочитаної книжки або будуючи діалог, діти вчаться правильно змінювати займенники. Вони також звертають увагу на використання займенників у тексті, а потім *«доповнюють текст реченнями, використовуючи в них займенники»*. Виконуючи вправи, учні вчаться вживати займенники під час редагування текстів.

Вивчення наступної частини мови, прикметників, розпочинається із дослідження їх граматичних форм та змінювання у сполученні з іменниками на основі вивченого матеріалу в попередніх класах. Після завершення дослідження прикметників учні роблять висновок, дописуючи подані твердження.

У наступних вправах учні вдосконалюють уміння добирати прикметники до іменників, виписують їх із словників, вчаться відмінювати та правильно вживати в реченнях. Казкова історія про відмінювання прикметників має зацікавити вивченням цієї частини мови та сприяти усвідомленню важливості прикметників у мовленні.

Після вивчення прикметників учням пропонується продемонструвати уміння правильно вживати вивчені частини мови при побудові тексту: написати переказ. Методика проведення такого уроку закладена в систему вправ.

Ознайомлення з дієсловами в III частині підручника розпочинається із повторення вивченого про цю частину мови в 3-му класі та завершується підсумком – створенням інтелект-карти. Рекомендуємо знову виділяти на уроці час для виконання творчої роботи. Це лише посилить мотивацію вивчення програмового матеріалу про дієслова й надасть можливість розвивати в дітей творчі здібності, зв'язне мовлення, розширювати їх словниковий запас. Це і є мініуроки зв'язного мовлення, усного переказу, які проводяться невимушено, за бажанням учнів. Також варто звернути увагу дітей на можливість вибору завдання за уподобаннями й можливостями в проектній роботі. Можна запропонувати виконувати їх у парах, групах. Наприклад, для змістовного виготовлення лепбука учні можуть у групі розподілити обов'язки або в парах цікаво придумувати казкових героїв, пов'язуючи їхні імена з часами дієслів. А от створювати малюнки бажано індивідуально.

Виконання вправ на визначення граматичних ознак дієслів у підручнику також побудоване на основі досліджень. Тому рекомендуємо дотримуватися поданих покрокових дій, а завершити їх дописуванням тверджень-висновків.

Творчі завдання вправ 94, 96 мають переконати учнів у значенні дієслів для називання дій під час опису зимових розваг чи пригод. Тому до їх виконання потрібно підійти креативно, викликаючи в дітей особливі почуття. Такому підходу сприятиме бесіда за малюнками, потім учні повинні виявити бажання створити палітру зимових слів кольоровими олівцями та скласти власні пригоди на основі поданих коміксів.

Важливою темою під час вивчення дієслів, яка потребує уваги для її оволодіння, є дослідження змінювання дієслів минулого часу. Для полегшення вивчення цього матеріалу учням пропонується пофантазувати й уявити себе в гостях у казковій країні «Дієслів», а потім придумати героїв про часи дієслів. Складаючи історії про них, учні використовуватимуть уже відому їм інформацію.

Для дослідження змінювання дієслів минулого часу подано алгоритм, за допомогою якого учні виконують покрокові дії. Потім роблять висновок та дописують твердження. Подані малюнки дітей полегшать цю практичну роботу. Вироблення й закріплення уміння щодо правильного вживання в мовленні дієслів минулого часу закладено у вправах 103-106.

Окремо учні досліджують змінювання дієслів за особами й числами в теперішньому і майбутньому часі, вчаться складати з ними речення, перебудовувати й записувати їх. Під час цієї важливої роботи використовують словники (орфографічний, тлумачний), з яких виписують дієслова, одночасно збагачуючи свій словниковий запас, удосконалюючи грамотність. Узагальненням вивченого про змінювання дієслів різних часів є створення інтелект-карти. Особливу увагу варто приділити ознайомленню з творчими роботами учнів, організувати виставку. Звичайно, за урок не можна надати слово всім, тому рекомендуємо виставку організувати, а учням пропонувати ділитися враженнями по черзі, зважаючи на підготовленість до виступу.

Хоча в програмі немає обов'язкового вивчення правопису особових закінчень дієслів, але практика свідчить, що учнів варто хоча б пропедевтично ознайомити з цим особливим мовним матеріалом. Це сприятиме усвідомленому написанню особових закінчень дієслів. Цей матеріал у підручнику позначено зірочкою, тож вивчення теми не обов'язкове, на розсуд учителя; можливе його самостійне опрацювання.

Наступні дві теми, *«Змінювання дієслів. Граматичні форми дієслова»*, *«Добір часових форм дієслів залежно від змісту тексту. Спостереження за вживанням дієслів на -ться, -ися»*, подані з метою закріплення знань про дієслова та вироблення умінь правильно вживати й грамотно писати їх.

На вивчення прислівників і числівників відведено по одній темі. Наповненість завдань до кожної з них створюють умови для проведення й двох уроків. Мета вивчення цих тем - дослідження ролі прислівників і числівників у мовленні та правильне їх уживання. Багато цих слів учні вивчають і запам'ятовують як

написання словникових. У цьому їм допомагає вже відоме асоціативне виконання малюнків.

Підсумкові уроки не подано в підручнику, оскільки вчитель, аналізуючи самостійні роботи, зважаючи на рівень засвоєння програмового матеріалу, має можливість опрацювати невиконані вправи.